

ISSN 2707-3076 (Print)

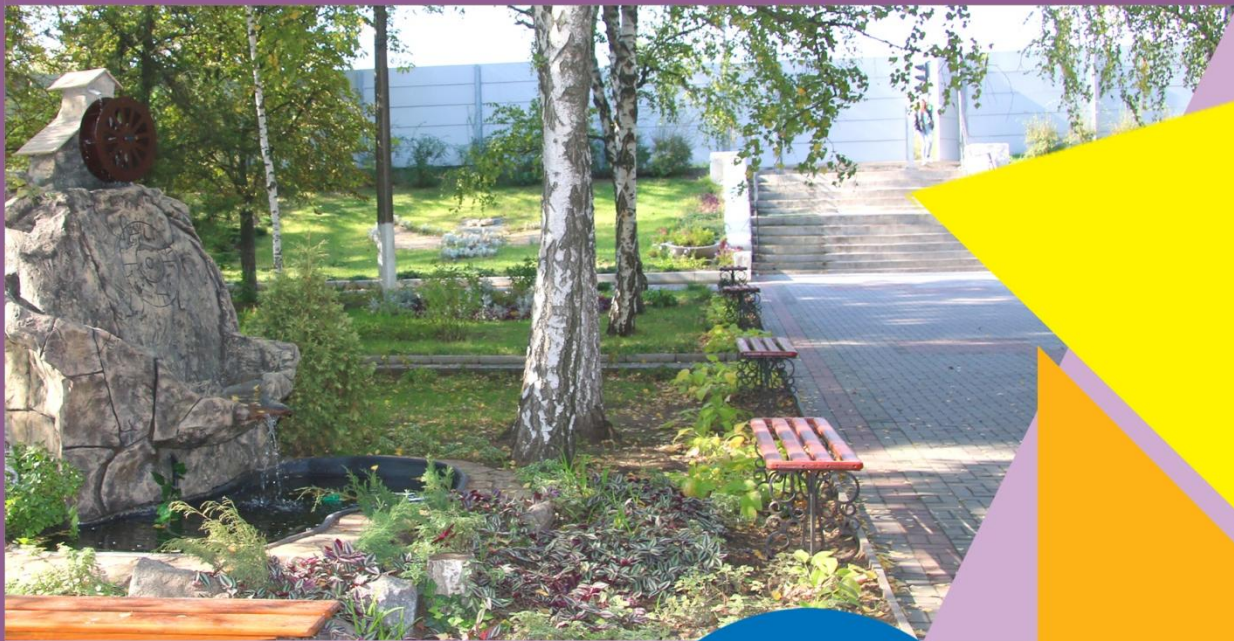
ISSN 2709-8214 (Online)

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Хортицької національної академії

SCIENTIFIC JOURNAL

of Khortytsia National Academy

Серія: Педагогіка.
Соціальна робота.

2020, 1(2)

ISSN 2707-3076 (Print)
ISSN 2709-8214 (Online)

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Науковий журнал Хортицької національної академії

Серія:
Педагогіка. Соціальна робота
Випуск 1(2)

Запоріжжя
2020

Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) :
наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 24104-13944Р
Офіційний сайт видання <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>

Журнал включено до пошукової системи відкритої наукометричної бази даних **Google Scholar**, до реферативної бази даних «Україніка наукова» та Українського реферативного журналу «Джерело», розміщений у каталозі Наукової періодики України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Головний редактор:

Нечипоренко Валентина Василівна, доктор педагогічних наук, професор, ректор Хортицької національної академії (Україна).

Заступник головного редактора:

Позднякова Олена Леонтіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор Хортицької національної академії (Україна).

Члени редакційної колегії:

Павленко Анатолій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії вищої освіти України, завідувач кафедри соціальної роботи Хортицької національної академії (Україна).

Борисов Вячеслав Вікторович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та методик навчання Хортицької національної академії (Україна).

Цимбалару Анжеліка Дмитрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України (Україна).

Пономарьова Галина Федорівна, доктор педагогічних наук, професор, ректор комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Петриченко Лариса Олексіївна, доктор педагогічних наук, доцент, перший проректор комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Харківська Алла Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Роганова Марина Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Ульянова Вікторія Станіславівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Чернецька Юлія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Україна).

Gancarz Aleksandra, Doctor, Assistant, University of Silesia in Katowice (Poland).

Chojnacka-Synaszko Barbara, Doctor, Adiunkt, University of Silesia in Katowice (Poland).

Zenon Gajdzica, Full professor, Professor, University of Silesia in Katowice (Poland).

Suchodolska Jolanta, Adiunkt, University of Silesia in Katowice (Poland).

Гевко Ігор Васильович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна).

Цибулько Людмила Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Відповідальний секретар:

Сташук Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, методист науково-методичного відділу Хортицької національної академії (Україна)

Зовнішні рецензенти:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України (Україна).

Засенко Вячеслав Васильович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Україна).

Елькін Марк Веніамінович, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Україна).

Одинець Тетяна Євгенівна, доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, завідувач кафедри фізичної реабілітації Хортицької національної академії (Україна).

Корнелюк Богдан Васильович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Хортицької національної академії (Україна).

Лапшина Ірина Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методик навчання Хортицької національної академії (Україна).

Схвалено рішенням Вченої ради Хортицької національної академії
Протокол № 9 від 25.06.2020.

У статтях розглядаються результати новітніх теоретичних та експериментальних досліджень в галузі педагогіки та соціальної роботи. Дослідження охоплюють проблеми загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії і методики управління освітою, теорії і методики виховання, початкової освіти, середньої освіти, професійної освіти, спеціальної освіти, а також соціальної роботи.

ISSN 2707-3076 (Print)
ISSN 2709-8214 (Online)

Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council

Scientific Journal of Khortytsia National Academy

Series: Pedagogy. Social Work
Issue 1(2)

Zaporizhzhia
2020

Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education -Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, 2020. Iss. 1(2).

Certificate of state registration of the print media Series KB № 24104-13944P
Official website of the journal <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA>

The journal is included in the search engine of the open database **Google Scholar**, in the database "Ukrainika Naukova" and the Ukrainian journal of scientific abstracts "Dzherelo"; it is placed in the Catalog of Scientific Periodicals of Ukraine of the Vernadsky National Library of Ukraine

Chief editor:

Valentyna Nechyporenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Deputy editor:

Olena Pozdniakova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, First Pro-rector of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Members of the editorial board:

Anatolii Pavlenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Higher Education Sciences of Ukraine, Head of the Department of Social Work of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Viacheslav Borysov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methodologies of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Anzhelika Tsymbalaru, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Officer, Chief Researcher at the Innovations and Education Development Strategies Department of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine).

Halyna Ponomarova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Larysa Petrychenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, First Pro-rector of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Alla Kharkivska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Pro-rector for Scientific and Pedagogical Work of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Maryna Rohanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theories and Methods of Preschool Education of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Viktorii Ulianova, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Musical and Instrumental Teacher Training of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Yuliia Chernetska, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (Ukraine).

Aleksandra Gancarz, Doctor, Assistant, University of Silesia in Katowice (Poland).

Barbara Chojnacka-Synaszko, Doctor, Adiunkt, University of Silesia in Katowice (Poland).

Gajdzica Zenon, Full Professor, Professor, University of Silesia in Katowice (Poland).

Jolanta Suchodolska, Adiunkt, University of Silesia in Katowice (Poland).

Ihor Hevko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Technologies of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine).

Liudmyla Tsybulko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University» (Ukraine).

Executive secretary:

Olha Stashuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Methodist of the Scientific and Methodological Division of Khortytsia National Academy (Ukraine)

External reviewers:

Vitaliy Bondar, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine).

Viacheslav Zasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine).

Mark Elkin, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Pedagogical Skills of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine).

Tetiana Odynets, Doctor of Science of Physical Education and Sport, Professor, Head of the Department of Physical Rehabilitation of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Bohdan Korneliuk, Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor at the Department of Social Sciences and the Humanities of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Iryna Lapshyna, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Pedagogy and Teaching Methodologies of the Khortytsia National Academy (Ukraine).

Approved by the Academic Council of the Khortytsia National Academy
Protocol № 9 from 25.06.2020.

The articles deal with the results of the latest theoretical and experimental research in the field of pedagogy and social work. Research covers the problems of general pedagogy and history of pedagogy, theories and methods of educational management, theories and methods of training, primary education, secondary education, vocational education, special education and social work.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Антибура Ю. П. Науково-методичне забезпечення шкільної історичної освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття): історіографія навчальних видань.....	7
Дергач М. А. Особливості розвитку вітчизняної теорії та практики використання театрального мистецтва в навчально-виховній роботі з дітьми в першій третині ХХ ст.....	15
Павленко А. І. Роль і місце біографічного методу у методології педагогіки.....	30
Платаш Л. Б. Становлення державно-громадських механізмів розвитку інклюзивної освіти в Україні (1990-2020 рр.).....	40

РОЗДІЛ 2. СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Андрєєв А. М., Тихонська Н. І. Міський конкурс творчих робіт з удосконалення фізичного демонстраційного експерименту як форма залучення учнівської молоді до інноваційної діяльності.....	55
Бессараб А. О., Пономаренко О. В. Способи формування мотивації школярів до дистанційного навчання: огляд зарубіжного та українського досвіду.....	64
Каліжанова Г. Н., Пісарєва Т. А. Особливості використання матеріалів TED Talks на уроках англійської мови.....	74
Корольова Л. М. Сучасні форми, методи й засоби підготовки майбутнього вчителя нової української школи до розвитку креативних здібностей молодших школярів.....	80
Маврін В. В. Психологічні засади становлення дитини як суб'єкта життєтворчості в освітньому просторі нової української школи.....	88

РОЗДІЛ 3. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Борисов В. В., Лупінович С. М. Дослідження взаємозв'язку рівнів рефлексійності з показниками самоактуалізації майбутніх вчителів початкових класів у закладі вищої освіти.....	101
Гевко І. В. Застосування цифрових інформаційних ресурсів в дистанційному навчанні.....	111
Дьоміна В. В. Проблема формування медіаграмотності майбутніх перекладачів.....	119
Казаннікова О. В. Використання технології воркшопу у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності.....	126
Марків В. М., Онищенко І. В. Формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкової школи засобами технології BYOD.....	137
Червоненко К. С. Зміст та форми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.....	147

РОЗДІЛ 4. СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

Бочков П. М. Корекційно-педагогічна тактика подолання порушень рівноваги у дошкільників.....	155
Найдьонова Г. О., Зацепіна Т. В. Особливості гендерної ідентичності у підлітків із розладами аутистичного спектра.....	163

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Кротенко В. І., Найдьонова Г. О. Метафора як метод консультативної роботи психологів та соціальних педагогів з батьками.....	172
Мосасєв Ю. В. Проблеми становлення екологічної соціальної роботи в Україні.....	180

УДК 37.013.3: 929:930(045)

Анатолій Іванович Павленко
ORCID ID: 0000-0002-6553-3057
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
anatolypavlenko@ukr.net

РОЛЬ І МІСЦЕ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ У МЕТОДОЛОГІЇ ПЕДАГОГІКИ

У науковій статті розглядається і аналізується біографічний метод педагогіки, визначається його роль і місце у методології педагогіки на основі історико-генетичного підходу і між(крос)дисциплінарного аналізу наукових джерел. Встановлено сучасний феномен значного розширення предметного розгляду біографічного методу соціальними і гуманітарними науками («біографічного повороту») й визнання ними наукової «повноцінності» методу на теоретичному рівні. Це і обумовлює актуальність методологічного усвідомлення біографічного методу як сучасного способу побудови теоретичної і практичної педагогічної діяльності. У статті розкрито навчальні, виховні й освітні можливості біографічного методу для розвитку особистості та його значну роль у реалізації «олюднення знань» принципу гуманізації і гуманітаризації освіти. Визначено, що метод посідає важливе місце серед міждисциплінарних методів педагогіки і має прогностичні перспективи подальшої трансформації у біографічну педагогіку і інтеграції з біографічною психологією.

Ключові слова: біографічний метод, біографістика, біографічний поворот, біографічна педагогіка, методологія педагогіки, міждисциплінарність, роль і місце.

Вступ. Важливою метою Нової української школи і принципом педагогіки є соціалізація, звернення і опора на соціальний досвід людини у проектуванні життєвого шляху, розвиток життєвої компетентності, що вимірюються в певному сенсі в унікальних за природою одиницях – біографіях конкретних особистостей чи «біографій покоління». Зокрема, сьогодні особливо актуальним постає звернення до вивчення і аналізу життєвого шляху державотворців незалежної України, воїнів-захисників України, учасників українського визвольного руху, видатних світових і українських вчених і винахідників, діячів культури, в тому числі, через дослідження конкретних свідчень сучасників надзвичайних історичних подій в усній чи письмовій, нарративній формах (Oral History, Life History, Life writing). Звернення до цих життєписів дає досліднику і педагогу-практику дієвий метод та надзвичайно багату, особистісно вмотивовану і емоційно насичену інформацію як наукового, так і освітньо-виховного змісту.

Засновником біографічного методу (як способу вивчення літератури на підставі встановлення її зв'язку з біографією письменника, що розглядається як визначальний чинник художньої творчості), енциклопедичні джерела визнають французького літературного критика Шарля Огюста́на де Сент-Бє́ва (1804–1869), що

вперше розробив його і описав на теоретичному рівні у галузі літературознавства. З часом визначені дослідником підходи у застосуванні біографічного методу набули широкого визнання і стрімкого поширення на теоретико-методологічному рівні у гуманітарних і соціальних науках (в філософії, психології, соціології та ін.), що в цілому було визнано «біографічним поворотом» в соціально-гуманітарних науках на рубежі XXI століття (Chamberlayne, Bornat & Wengraf, 2000).

Інтерес до наукової обробки і систематизації біографічних матеріалів стає характерним і для дослідників історії науки в цілому (включно з природничими, математичними і технічними науками, наприклад, історії фізики, математики і т.п.), і дослідників освітнього кориколуму. Зокрема, окремі згадки про політичні або творчі, інтелектуальні, наукові біографії видатних особистостей, письменників, вчених і винахідників, переважно на фрагментарному рівні, також входять до змісту сучасної шкільної освіти у додатках до підручника, чи розглядаються під час позакласної роботи.

З погляду на історичну генезу біографічного методу Г. Мошкова відзначає, що біографія, як життєпис видатної людини, правомірно вважається одним із найдавніших художньо-публіцистичних і

наукових жанрів в історії людства (Мошкова, 1994). Життєпис, як форма наукового опису і життєвий шлях людини, як його предмет, зустрічається у філософії, соціології, історії науки, психології та інших гуманітарних галузях, що торкаються обставин і сутності людського буття, а отже і проблеми індивідуального життя. З погляду на це, дослідниця висловлює цілком обґрунтований, на нашу думку, і актуальний по теперішній час, подив з приводу поки що очевидної недостатності інтересу до життєвого шляху з боку гуманітарних наук (с. 131).

Як показали розпочаті нами раніше дослідження засад сучасної методології педагогіки (Павленко, 2018b; Павленко, 2019) та подальший контент-аналіз наукових праць дослідників методології педагогіки, матеріалів довідково-енциклопедичних видань, підручників і посібників з педагогіки, проблеми включення, розгляду і обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних можливостей застосування біографічного методу в педагогічних науках і освіті лише розпочинають активно розроблятися.

В останні десятиліття збільшується звернення науковців до розгляду проблем і обґрунтування тенденцій становлення, перспектив розвитку біографічного методу в педагогічних науках у працях О. Сухомлинської, Г. Белан, Н. Дічек, І. Розман, Б. Савчук, А. Самко, Н. Шарошкіної, С. Яковлевої та інших. Біографічний метод, його становлення в педагогіці та історико-педагогічній науці зокрема, розглядається дослідниками з урахуванням різних аспектів: при вивченні особистої, наукової і духовної біографії педагога (Сухомлинська, 2003); як інструмент встановлення полікультурного діалогу в освіті (Дічек, 2001); як аналіз життєвого шляху людини в освітньо-біографічній роботі (Шарошкіна, 2012); для аналізу й узагальнення, систематизації історико-педагогічних досліджень з вивчення наукових біографій українських педагогів та вчених з метою визначення методологічних засад і провідних тенденцій (Белан, 2013); теоретичного узагальнення витоків та генези, перспектив розвитку біографічного методу в історії педагогіки (Самко, 2015; Розман, Савчук, 2018); необхідності визначення складових методології педагогіки життєтворчості (Павленко, 2018a); при використанні матеріалів біографій як педагогічного феномену у виховному процесі (Яковлева, 2008).

Екстраполюючи в цілому на галузь науково-педагогічного знання згадане вище посилання

стосовно недостатності загального рівня інтересу до життєвого шляху в гуманітарних науках, відзначимо, що біографічний метод представлений в системі педагогічних наук переважно лише у методологічному арсеналі історико-педагогічних досліджень.

Слід також погодитися із загальною оцінкою Н. Дічек щодо недостатності рівня розробки «власне методологічних засад біографічного методу» в педагогіці (2001, с. 15). Як показало проведене нами дослідження, у наукових працях дослідників методології педагогіки, матеріалах довідково-енциклопедичних видань, підручників і посібників з педагогіки, включення, розгляд і обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних можливостей застосування біографічного методу в педагогічних науках і освіті, за виключенням окремих публікацій переважно у галузі історії педагогіки, і на сьогодні розглядається ще не достатньо.

Метою статті є подальше обґрунтування можливостей біографічного методу, як важливої складової методології педагогіки, та визначення його ролі і місця у системі методологічного знання.

Методи дослідження: історико-генетичний і діахронічний методи, метод прогнозування, контент-аналіз, біографічний і системний аналіз, міждисциплінарний аналіз.

Витоки біографічного методу. В історико-наукознавчому плані біографічний метод ґрунтується на феномені розвитку біографістики, як гуманітарного знання. Сьогодні досить складно, навіть на емпіричному рівні, встановити дату зародження біографістики, як важливого культурно-історичного феномену в історії людства. Із виникненням писемності у античні часи, найбільш вірогідно, з'явилась можливість лише «зафіксувати» в історіографії вже існуючу усну традицію опису життя видатних особистостей (фараонів, царів Вавилону, святих та ін.), родові перекази і навіть міфологію, що вже на той час, окрім іншого, виконували важливу освітню функцію. У загальному випадку біографістика, як життєпис особистості в різні історичні періоди в усній або фіксованій на різних носіях писемно-зображувальній традиції, і як відповідна наукова історична дисципліна, може розглядатися у якості ретроспективного відображення зародження і існування людської цивілізації, що супроводжує і репрезентує її історію. Енциклопедія історії України визначає біографістику як наукову історичну дисципліну, що досліджує теорію, методологію,

історіографію, історико-біографічну термінологію, проблематику джерелознавства на складання біографій та види біографічної продукції (Ясь, 2003)

У свою чергу, біографічний метод Д. Стус вважає підвидом біографістики і відносить його виникнення до часу написання праці Плутарха «Порівняльні життєписи». При цьому, як стверджує дослідник, в оцінці ролі біографічного методу різними авторами немає єдності. Одні з них вважають метод універсальним, інші – допоміжним (Стус, 2004).

Відсутність згаданої єдності, як можна переконатися, поширюється і на оцінку співвідношення понять біографізму і біографічного методу. Зокрема Т. Попова, на відміну від розглянутого вище зв'язку «вид – підвид», вважає сучасний біографізм, як наукове поняття, аналогом біографічного методу, оскільки залишається описово-аналітичним методом збирання і презентації інформації про конкретну особистість і теоретико-методологічною основою сучасних гуманітарних досліджень (Попова, 2017, с. 5).

Порівняльний міждисциплінарний аналіз у дослідженні наукових джерел показує, що біографічний метод сьогодні перебуває у центрі уваги дослідників та залучений до орбіти пошуків відомих і визнаних у світі авторів, не лише з біографістики, а також і багатьох інших наукових спеціальних дисциплін, зокрема, у галузі біографічної психології (Логінова, 2006, с. 68), історіографії (Попова, 2017), соціології (Фукс-Хайнріц, 1994; Рождественська, 2012), педагогіки (Сухомлинська, 2003; Хеннігсен, 2000).

Разом з тим, зазначимо, що біографічний метод є важливим результатом методологічного усвідомлення генези біографістики від описового (емпіричного) до наукового рівня на певному історичному етапі. Енциклопедія вирізняє «донаукову» біографістику (від доби античності) та наукову біографістику (бере початок впродовж періоду від кінця XVIII ст. до початку XIX ст.) (Ясь, 2003). Саме виникнення і розвиток наукової біографістики пов'язані із становленням біографічного методу. Міждисциплінарне розширення біографістики на рівні наукового біографічного методу в інших науках, окрім літературознавства, за нашою оцінкою, активно відбувається вже у XX столітті (соціологія, психоаналіз).

З того часу феномен біографізму, що вийшов на рівень актуального «повороту» наукової думки,

набув сьогодні в історіографії, за образною оцінкою Т. Попової, властивостей багатожанровості і багатолікості, багатожанровості, політеоретичності і, тим не менш, дискусійності. Це сталося, на думку вітчизняної дослідниці, завдяки тим трансформаціям наукового простору, самої науки і наукознавства, що відбуваються і по теперішній час: формування нової моделі науки; порушення демаркації між наукою і ненауковими сферами пізнавального процесу; перетворення дисциплінарного поля; зіткнення і взаємопроникнення дослідницьких традицій євроатлантичного і східноєвропейського наукових ареалів; переключення «дисциплінарного типу» мислення на «рефлексивний», «монодисциплінарного» – на «між/транс дисциплінарний»; акцент на «людський вимір» у всіх сферах досягнення буття (Попова, 2017, с. 5).

На сьогодні біографістика (термін прийшов на зміну терміну «біографіка», як літературно-біографічного жанру) відбулася в незалежній Україні у формі актуальної наукової історичної дисципліни найвищого академічного рівня. У Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського, що входить до структури Національної академії наук України, з 1994 року створений і працює, як окремий науковий підрозділ, Інститут біографічних досліджень.

Біографічний метод у загальному випадку може розглядатися у єдності двох аспектів: з внутрішньої позиції автора біографії (автобіографія) і позиції незалежного від автора зовнішнього спостерігача (біографія). У сучасній філософії, за свідченням А. Огурцова, біографія розглядається, особливо автобіографія, через призму історичного світу, як індивідуальний процес життя і вища форма розуміння життя. Біографічний метод є по-перше, методом розуміння духовного життя гуманітарними науками, запропонований В. Дільтеєм, а по-друге – методом соціальних наук (Огурцов, 2001).

Таким чином, біографічний метод, як метод розуміння духовного життя є безпосереднім засобом, важливим інструментом реалізації визначених С. Гончаренком і М. Мальованим принципів гуманізації і гуманітаризації освіти у складі нового педагогічного мислення, що спрямовані на перегляд, переоцінку можливостей всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції, на «олюднення» змісту освіти, подолання утилітарно-економічного, технократичного підходу до освіти з його

нехтуванням людиною і духовними цінностями (Гончаренко, 1997, с. 76–77).

Аналіз, відбір і включення у зміст навчальних предметів різних освітніх галузей педагогічно адаптованих біографічних відомостей про персоналії видатних національних вчених і винахідників, чи діячів мистецтва і культури, дозволяє реалізувати важливу культурно-історичну й виховну функцію не лише гуманітарної освіти, а й природничо-наукової і технічної. Наприклад, у процесі «діалогічного» за змістом порівняння з іншими визнаними у світі вченими і винахідниками відповідної епохи (Є. Патон і А. Ейфель) під час оповідання (нарративу) на уроці досягаються можливості усвідомлення учнями світоглядних і культурологічних узагальнень (Коршак та ін., 2010).

Як свідчить А. Самко, в історико-педагогічному дослідженні вивчення персоналії «...біографічний метод дає можливість виявити вплив соціуму на формування особистості, її життєвого шляху, вибір своєї життєвої позиції, цінностей та ідеалів, різних моментів життя суспільства в той чи інший період часу, соціальних контекстів, правил та норм» (Самко, 2015, с.121).

У зарубіжній педагогічній науці у кінці минулого століття на інтереси до біографії, як педагогічній проблемі, сфокусував увагу Ю. Хеннігсен (2000). Біографія розглядається дослідником як певний «персоніфікований варіант освіти», що обумовлюється усіма тими елементами життя, що мали у кінцевому рахунку «навчаючий ефект», як динамічне явище і сукупність обрання особистісних рішень (с. 80–81, 93).

Також описане С. Яковлевою використання матеріалів біографій, як педагогічного феномену і засобу виховання, визначення його функцій (освітньої, ціннісно-сміслової, проєктувальної) (Яковлева, 2008, с. 289), на наш погляд, має пряме відношення до біографічного методу педагогіки.

Окрім непересічних освітньо-пізнавальних і виховних можливостей, біографічний метод у педагогічному процесі має і значний розвивальний потенціал. Адже мотивами обрання майбутньої професії і побудови власного життєвого проєкту, шляхів подолання тих чи інших складних життєвих обставин часто стають ті чи інші відомості з соціального досвіду інших людей, приклади життєвого шляху видатних особистостей.

Не менш важливим є розвивальний потенціал розгляду самим здобувачем освіти тих чи інших складових власного життєпису і життєпису інших

реальних людей і родинного оточення (родоводу). Як стверджує Н. Шарошкіна, включення у навчальний процес звернень учня до аналізу свого життя, історії своєї родини, дозволяє гармонізувати відносини особистості зі світом, дає імпульс саморозвитку, «...дозволяє визначити власні внутрішні ресурси і тим самим окреслити перспективи й орієнтири подальшого осмисленого розвитку» (Шарошкіна, 2012, с. 121).

За допомогою біографічного методу створюється можливість вивчити особливості життєвого шляху не тільки видатної історичної особистості, а й свої власні, визначити чинники і умови розвитку визначальних особистісних якостей: сім'я і соціальне середовище, індивідуальні здібності і нахили, зародження і формування інтересів, побудова життєвого проєкту і його реалізація, освітня і життєва «траєкторія» і т.д. Адже у кінцевому рахунку, не менш важливим для обґрунтування і обрання власного життєвого проєкту здобувачем освіти, є і емоційно-ціннісне за значенням, самостійне вивчення ним життєписів, що уможлиблює на прикладах аналізувати і здійснювати особистісне співставлення і усвідомлення «поворотних» етапів життєвого шляху у громадянському, інтелектуально-освітньому, професійному зростанні.

Міждисциплінарні зв'язки біографічного методу. Результати проведеного контент-аналізу джерельної бази з конкретних прикладів використання і генези біографічного методу в цілому дозволяють зробити висновок про його міждисциплінарність, приналежність саме до міждисциплінарної методології. Як відзначає С. Сисоєва, усе більшого значення у наукових дослідженнях набуває міждисциплінарний підхід, що дозволяє поєднувати різні галузі наукового знання (природничі, суспільствознавчі, гуманітарні науки). У зв'язку з цим, на думку дослідниці, для системного вирішення проблем у дослідженнях сфери освіти, як складного і інтегрованого за характером суспільного феномену, потрібно подолати обмеження традиційного дисциплінарного мислення і повною мірою використовувати можливості міждисциплінарної методології (Сисоєва, 2014, с. 5–6).

Біографічний метод, як конкретно науковий, набув розвитку не лише в історіографії і літературознавстві. Зокрема, у методології соціологічних досліджень, за свідченням Н. Лісовської-Мускеєвої і М. Сидорова (2013), біографічний метод має багато спільного з

методом спостережень, різноманітні сфери застосування і значний пізнавальний потенціал, що може охоплювати і міждисциплінарну область, в першу чергу, при розгляді наукової, професійної та офіційної біографії (с. 56–59).

І. Розман у своїх працях уводить новий і, на наш погляд, міждисциплінарний за смыслом термін «педагогічна біографістика», що поєднує біографістику і педагогіку та репрезентує історико-педагогічну науку. При цьому І. Розман у дослідженні загальнотеоретичних понять і сутності педагогічної біографістики опирається на наукову міждисциплінарність і розгалужені міждисциплінарні зв'язки (2018а, с. 106; 2018б, с. 186).

О. Крушельницька із позиції загального наукознавства розглядає міждисциплінарні наукові методи, до яких відносить методи, які можуть застосовуватись у кількох пов'язаних між собою генетично чи об'єднаних розглядом спільного об'єкта дослідження науках (Крушельницька, 2006, с. 93).

Біографічний метод, як було показано вище, знаходить своє місце у ряді соціальних і гуманітарних наукових дисциплін, включно з педагогікою, у тому числі на рівні тісно пов'язаних між собою (наприклад, біографістика, історіографія, педагогічна біографістика), а отже, належить у системі методологічного знання до міждисциплінарних методів педагогіки.

Дослідниця біографічного методу в психології Н. Логінова на основі аналізу і підбиття підсумків розвитку біографічного методу в психології ХХ століття у багатьох працях всесвітньо відомих вчених із різних країн, доказово стверджує про наукову «повноцінність» методу. Адже за цей період відбулися: доведення наукової спроможності і унікальної цінності біографічного методу у справі дослідження, обстеження і удосконалення особистості; розвиток теорії і техніки методу; підвищення рівня його науковості – надійності і валідності, доказовості, на противагу таких традиційних недоліків методу, як описовість («журналізм»), суб'єктивізм, громіздкість і трудомісткість. За оцінкою науковця, це в кінцевому рахунку привело на сьогодні до фактичного переростання біографічного методу у нову галузь психології (*у наукову дисципліну, як самостійну галузь наукових знань. – Авт.*) – біографічну психологію, де вибудовується теорія життєвого шляху і особистості, як експерта і суб'єкта власної життєдіяльності. І у найближчому

майбутньому приведе до змикання біографічної психології із загальною теорією розвитку особистості (Логінова, 2006, с. 80). І це при тому, як потрібно відзначити, що на сьогодні психологічні науки у своїй системі традиційно включають також і вікову психологію або «психологію розвитку».

Якщо ще у 60-х роках минулого сторіччя, серед інших обговорень, неформальним закликком для реформування шкільної освіти колишнього СРСР було «навчати мислити» (Ильєнков, 1964), то за висновком Ж. Делора, зробленого на конгресі UNESCO з проблем освіти на межі ХХІ сторіччя (1996), сучасна освіта повинна ґрунтуватися на «чотирьох стовпах»: навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити. На наш погляд, цей перелік допускає суттєве наскрізне узагальнення, де на перший план виходить завдання «навчитися жити» – пізнавати світ (природний і життєвий світ особистості), жити у праці, жити разом у спільноті (соціалізуватися).

З погляду на викладені вище перспективи і узагальнення, справедливим буде припущення, що ми є сьогодні сучасниками становлення, за умов чинної гуманістичної (людиноцентричної) освітньої парадигми, багато у чому синхронного до біографічної психології, у широкому розумінні «біографічної педагогіки», де життєвий шлях особистості у людському сприйнятті можна представити як цілісну сукупність образів минулого, сьогодення і майбутнього, що об'єднуються у часовому вимірі. Адже вже зараз педагогічні науки предметно розглядають теорію і практику спеціальної освіти в умовах обмежених можливостей життєдіяльності особистості, професійної освіти і профорієнтації у виборі життєвого шляху (теорія і методика професійної освіти), соціалізації і соціально-культурної адаптації людини, допомоги особистості у вирішенні різних життєвих ситуацій, що виникають на життєвому шляху (соціальна педагогіка), «освіти протягом усього життя» або «lifelong education» – неперервної освіти особистості, освіти дорослих (андрагогіка), педагогіки життєтворчості, вікової педагогіки і т.д. Розвиток теорії і встановлення закономірностей біографічної педагогіки у широкому розумінні, швидше за все, призведе до інтеграції біографічної психології і педагогіки та подальшого змикання із загальною теорією розвитку особистості.

Виникнення біографічної психології, біографічної педагогіки і наведене вище

передбачення їх подальшого розвитку підпадають, на наш погляд, під описання міждисциплінарної інтеграції і трансдисциплінарності, де саме якраз, як стверджує А. Філіпенко, «...на основі єдності знань та вирішення мега- і комплексних проблем <...> відбувається синтез різноманітних знань з потенційною можливістю переходу до нової якості, зародження нового наукового напрямку чи наукової дисципліни» (Філіпенко, 2018, с. 9).

Висновки. Біографічний метод має давню і багату історію становлення і розвитку, що включає донауковий й науковий періоди у галузі біографістики, та значне міждисциплінарне розширення предметного розгляду методу за останній період у цілому ряді наукових дисциплін. На тлі сучасної трансформації наукового простору, науки і наукознавства біографічний метод набуває інтенсивного розвитку в соціальних і гуманітарних науках. Біографічний метод, як науковий метод, отримав визнання на теоретичному рівні у різних наукових дисциплінах: переважно у біографістиці, а також у історії й історіографії, психології й біографічній психології, соціології, літературознавстві й гуманітарних дисциплінах в цілому. Це обумовлює визнання необхідності належного методологічного усвідомлення ролі і розширення використання можливостей біографічного методу, як актуального способу побудови теоретичної і практичної педагогічної діяльності. Сьогодні біографічний метод повинен визнаватися важливою складовою методологічного арсеналу всієї системи педагогічних наук.

В сучасних умовах відновлення інтересу до біографічного методу і «біографічного повороту» в широкому колі наукових дисциплін біографічний

метод у методології педагогіки потрібно розглядати і як метод дослідження й отримання нового наукового педагогічного знання (наприклад, в історії педагогіки, педагогічній біографістиці, педагогіці життєтворчості і т.д.), і як важливий метод широкої інноваційної педагогічної практики у дидактиці і конкретних методиках навчання (зокрема, методики навчання літератури, історії та ін.), при розгляді у їх змісті педагогічно адаптованих біографічних матеріалів про видатних діячів і творців з історії конкретної науки; у спеціальній і реабілітаційній педагогіці, при розгляді біографічних знань про приклади успішної фізичної реабілітації і соціалізації; у соціальній педагогіці при соціально-педагогічному консультуванні, у теорії виховання і т.д.).

Як наскрізний метод гуманітарних наук, біографічний метод є важливим методологічним інструментом «олюднення» наукових знань в умовах переходу до сучасної гуманістичної освітньої парадигми, засобом здійснення принципу гуманізації і гуманітаризації освіти.

Біографічний метод у педагогіці має великий потенціал у справі навчання, виховання і освіти особистості й унікальні можливості для її розвитку. Метод посідає важливе місце серед міждисциплінарних методів педагогіки і має прогностичні перспективи трансформації у біографічну педагогіку та наступну інтеграцію з біографічною психологією.

Подальшими розвідками у напрямі дослідження можуть бути визначення форм реалізації біографічного методу у педагогічному процесі.

Література

- Белан Г. В. Біографічний метод в історико-педагогічній науці: провідні тенденції становлення. *Педагогічний дискурс*. Вип. 15. 2013. С. 50–54.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент полікультурного діалогу. *Шлях освіти*. 2001. № 4. С. 15–19.
- Ильенков Э. В. Школа должна учить мыслить! *Народное образование*. 1964. № 1. С. 1–16.
- Коршак Є. В., Павленко А. І., Попова Т. М. Є. О. Патон і А. Г. Ейфель: оповідання на уроці. *Фізика і астрономія в школі*. 2009. № 4. С. 13–16.
- Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
- Лісовська-Мускеєва Н., Сидоров М. Пізнавальний потенціал біографічного методу. *Соціологічні студії / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки*. Луцьк, 2013. № 2 (3). С. 54–60.
- Логинова Н. А. Итоги развития биографического метода психологии в XX веке. *Методология и история психологии*. 2006. Том 1. Вып. 2. С.67–81.

- Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти: роб. навч. прогн. для спеціальності 8.18010020 «Управління навчальним закладом» (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр») / Київ, ун-т ім. Б. Грінченка; [розробн. Сисоєва С.О.]. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2014. 56 с.
- Мошкова Г. Ю. Биографический метод и проблема психологии личности ученого. *Вопросы психологии*. 1994. № 2. С. 131–142.
- Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within): Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. / Жак Делор, Иннам Аль-Муфти, Изао Амаги и др. Издательство ЮНЕСКО, 1996. МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех» 2007. URL : <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>. (дата звернення: 09.01.2018).
- Огурцов А. П. Биографический метод. Новая философская энциклопедия: в 4 т. Под ред. В. С. Стёпина. Москва : Мысль. 2001. URL : <http://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/page/about> (дата звернення: 09.04.2019).
- Павленко А. І. Методологія педагогіки життєтворчості: біографічний метод. *Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти (до 25-річчя Наукової школи педагогіки та психології життєтворчості)*: збірник тез доповідей Міжнародної наук.-практ. конф. (12-13 жовтня 2018 року, м. Запоріжжя) / За заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018а. С. 63–64.
- Павленко А. І. Фактори становлення сучасної методології педагогіки. *Наукові записки* / Ред. кол. : В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 173. Ч. 2. Серія педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018b. С. 150–155.
- Павленко А. І. Сучасна методологія педагогіки: значення, роль і місце вчення про рефлексію. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 28–38.
- Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика. Одесса : Бондаренко М. А. 2017. 456 с.
- Рождественская Е. Ю. Биографический метод в социологии. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики. 2012. 381 с.
- Розман І. Загальнотеоретичні поняття педагогічної біографістики. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. № 1. Грудень, 2018. С. 105–196.
- Розман І. Педагогічна біографістика як репрезентант історико-педагогічної науки. *Virtus*, Montreal, Canada. 2018. № 20. С. 184–186.
- Розман І., Савчук Б. Витоки і генеза формування української педагогічної біографістики (IX ст. – середина XIX ст.). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». № 1(42). 2018. С. 213–217.
- Самко А. М. Передумови становлення та перспективи розвитку біографічного методу в історії педагогіки. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2015. Вип. 1. С. 115–123.
- Стус Д. В. Біографістика. *Енциклопедія сучасної України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35287 (дата звернення: 09.09.2019).
- Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68с.
- Філіпенко А. С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 13. С. 7–13.
- Фукс-Хайнритц В. Биографический метод / перевод Е. Ю. Мещеркиной. *Биографический метод в социологии: история, методология и практика*. Москва : Институт социологии РАН, 1994. С. 11–41.
- Хеннингсен Ю. Автобиография и педагогика / пер. с нем. В. А. Волкова; под общ. ред. В. Г. Безрогова. Москва : Изд-во УРАО, 2000. 184 с.
- Шарошкіна Наталія. Біографічний метод в освітній роботі як аналіз життєвого шляху людини. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 4. С. 114–122.
- Яковлева С. В. Биография как педагогический феномен. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2008. № 76-2. С. 286–289.

- Ясь О. В. Біографістика. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Biografistyka> (дата звернення: 09.10.2019).
- The turn to biographical methods in social science: Comparative issues and examples / Ed. P. Chamberlayne, J. Bornat, T. Wengraf. N. Y. : Routledge, 2000 [XVII]. 346 p. Series «Social research today».

References

- Bielan, H. V. (2013). Biografichniy metod v istoryko-pedahohichnii nauzi: providni tendentsii stanovlennia. [Biographical method in the historical pedagogical science: main development trends]. *Pedahohichniy dyskurs. [Pedagogical Discourse]* Vyp. 15. 50–54 (ukr).
- Chamberlayne, P., Bornat, J. & Wengraf, T. N.Y. (Eds.). (2000) The turn to biographical methods in social science : Comparative issues and examples. Routledge [XVII]. (eng).
- Delor, Zhak, Al'-Mufti, Innam & Amagi, Iza (2007). *Obrazovanie: sokrytoe sokrovishche [Learning: The Treasure Within] : Osnovnye polozheniya Doklada Mezhdunarodnoj komissii po obrazovaniyu dlya XXI veka. / Izdatel'stvo YUNESKO, 1996. MOO VPP YUNESKO «Informaciya dlya vsekh»* Retrieved from : <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf> (rus).
- Dichek, N. P. (2001). Biografichniy metod yak instrument polikulturnoho dialohu. [Biographical method as a tool of multicultural dialogue] *Shliakh osvity. [The Way of Education]* № 4. 15–19 (ukr).
- Filipenko, A. S. (2018). Mizhdystyplinarna metodolohiia: bazovi pryntsyipy. [Interdisciplinary methodology: fundamental principles]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya «Ekonomichni nauky». [International relations. "Economic Sciences" Series].* № 13. 7–13 (ukr).
- Fuks-Hajritc, V. (1994). Biograficheskij metod [Biographical method] / perevod E. YU. Meshcherkinoy. *Biograficheskij metod v sociologii: istoriya, metodologiya i praktika. [Biographical Method in Sociology: History, Methodology and Practice].* Moscow : Institut sociologii RAN. 11–41 (rus).
- Henningsen, Y. U. (2000). Avtobiografiya i pedagogika [Autobiography and pedagogy] / per. s nem. V. A. Volkova; pod obshch. red. V. G. Bezrogova. Moscow : Izd-vo URAO (rus).
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. [Ukrainian pedagogical vocabulary].* Kyiv : Lybid, 376. (ukr).
- Il'enkov, E. V. Shkola dolzhna uchiť myslit'! [School has to teach thinking!] *Narodnoe obrazovanie. [People's Education].* 1964. № 1. 1–16 (rus).
- Korshak, Ye. V., Pavlenko A. I., Popova T. M. (2009). Ye. O. Paton i A. H. Eifel: opovidannia na urotsi. [Ye.O. Paton and A. H. Eifel: stories at the lesson]. *Fizyka i astronomiia v shkoli. [Physics and Astronomy at School].* № 4. 13–16. (ukr).
- Krushelnytska, O. V. (2006). Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and arrangement of scientific researches] : navch. posib. Kyiv : Kondor (ukr).
- Lisovska-Muskeieva, N. & Sydorov, M. (2013). Piznavalnyi potentsial biografichnoho metodu. [Cognitive opportunities of biographical method. Sociology Studies]. *Sotsiologichni studii [Sociology Studies] / Skhidnoievrop. nats. un-t im. L. Ukrainky. Lutsk, № 2 (3)* (ukr).
- Loginova, N. A. Itogi razvitiya biograficheskogo metoda psihologii v HKH veke. [Results of development of biographical method in psychology in XX century] *Metodologiya i istoriya psihologii. [Methodology and History of Psychology].* 2006. Tom 1. Vyp. 2. 67–81 (rus).
- Moshkova, G. YU. (1994). Biograficheskij metod i problema psihologii lichnosti uchenogo. [Biographical method and problem of scientist's personality psychology]. *Voprosy psihologii. [Issues of Psychology]* № 2. 131–142.(rus).
- Ogurcov, A. P. (2001). Biograficheskij metod. [Biographical method] *Novaya filosofskaya enciklopediya [New Encyclopedia of Philosophy] : v 4 t. Pod red. V. S. Styopina. Moscow : Mysl'..* Retrieved from : <http://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/page/about> (rus).
- Pavlenko, A. I. (2018a) Metodolohiia pedahohiky zhyttietvorchosti: biografichniy metod. [Methodology of pedagogy of life creation: biographical method] *Dosvid i problemy orhanizatsii sotsialnoi ta zhyttievoi praktyky uchniv i studentiv na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu do osvity (do 25-richchia Naukovoї shkoly pedahohiky ta psykholohii zhyttietvorchosti): zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf.*

- (12-13 zhovtnia 2018 roku, m. Zaporizhzhia) / Za zah. red. V. V. Nechyporenko. Zaporizhzhia : Vyd-vo Khortytskoi natsionalnoi akademii. 63–64 (ukr).
- Pavlenko, A. I. (2018b) Faktory stanovlennia suchasnoi metodolohii pedahohiky [Formation factors of modern methodology in pedagogy]. *Naukovi zapysky [Proceedings]* / Red. kol. : V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko ta in. Vypusk 173. Ch. 2. Seriiia pedahohichni nauky. Kropyvnytskyi : RVV TsDPU im. V. Vynnychenka. 150–155 (ukr).
- Pavlenko, A. I. (2019). Suchasna metodolohiia pedahohiky: zachennia, rol i mistse vchennia pro refleksiuii. [Modern methodology of pedagogy: meaning, role and place of the doctrine of reflection] *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. [Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota)]* : nauk. zhurn. / [redkol. : V. V. Nechyporenko (holov. red.) ta in.]. Zaporizhzhia : Vyd-vo komunalnoho zakladu vyshchoi osvity «Khortytska natsionalna navchalno-reabilitatsiina akademiiia» Zaporizkoi oblasnoi rady. Vyp. 1(1). 28–38 (ukr).
- Popova, T. N. (2017). Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh tradicij. Teoriya. Metodologiya. Praktika. [Life history of historical scientist at the intersection of historiographic traditions. Theory. Methodology. Practice]. Odessa : Bondarenko M. A. (rus).
- Rozhdestvenskaya, E. YU. (2012). Biograficheskij metod v sociologii [Biographical method in social science]. Moscow : Izd. dom Vysshej shkoly ekonomiki (rus).
- Rozman, I. & Savchuk, B. (2018). Vytoky i heneza formuvannia ukrainskoi pedahohichnoi biohrafistyky (IKh st. – seredyna KhlKh st.). [Origins and genesis of the formation of Ukrainian pedagogical biography science (IX century – mid XIX century)] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Pedahohika. Sotsialna robota».* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Pedagogy. Social work"]. № 1(42) 213–217 (ukr).
- Rozman, I. (2018). Pedahohichna biohrafistyka yak reprezentant istoriko-pedahohichnoi nauky. [Pedagogical biography science as a representative of historical and pedagogical science]. *Virtus, Monreal, Canada.* № 20. 184–186 (ukr).
- Rozman, I. (2018). Zahalnoteoretychni poniattia pedahohichnoi biohrafistyky. [General-theoretical notions of pedagogical biography science] *Naukovyi zhurnal «ΛΟΓΟΣ. Mystetstvo naukovoï dumky».* [Scientific Journal «ΛΟΓΟΣ. The Art of Academic Thought»]. № 1. Hruden. 105–196 (ukr).
- Samko, A. M. (2015). Peredumovy stanovlennia ta perspektyvy rozvytku biohrafichnoho metodu v istorii pedahohiky. [Prerequisites and prospects of development of biographical method in pedagogy history]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy. [Education of Adults: theory, experience, prospects].* Vyp. 1. 115–123 (ukr).
- Sharoshkina, N. (2012). Biohrafichnyi metod v osvitnii roboti yak analiz zhyttievoho shliakhu liudyny. [Biographical method in educational work as the analysis of path of person's life]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. [Pedagogy and Psychology of Vocational Education].* № 4. 114–122 (ukr).
- Stus, D. V. Biohrafistyka. [Biography science]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. [Encyclopedia of Modern Ukraine].* Retrieved from : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35287 (ukr).
- Sukhomlynska, O. (2003). Istoryko-pedahohichni protsesy: novi pidkhody do zahalnykh problem. [Historical and pedagogical process: new approaches to common problems]. Kyiv : A.P.N. (ukr).
- Sysoieva, S. O. (Ed.) (2014). Metodolohiia mizhdystsyplinarnykh doslidzhen u sferi osvity Metodologiya mizhdyscyplinarnykh doslidzhen u sferi osvity [Methodology of interdisciplinary researches in the field of education] : rob. navch. prohr. dlia spetsialnosti 8.18010020 «Upravlinnia navchalnym zakladom» (osvitno-kvalifikatsiinyi riven «mahistr») / Kyiv, un-t im. B. Hrinchenka; Kyiv : un-t im. B. Hrinchenka (ukr).
- Yakovleva, S. V. (2008). Biografiya kak pedagogicheskij fenomen [Biography as the pedagogical phenomenon]. *Izvestiya RGPU im. A. I. Gercena [Notices of Herzen State Pedagogical University of Russia].* № 76-2. 286–289 (rus).
- Yas, O. V. (2003). Biohrafistyka. [Biography science]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: [Encyclopedia of the History of Ukraine]:* T. 1: A-V / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : V-vo «Naukova dumka». Retrieved from : <http://www.history.org.ua/?termin=Biohrafistyka> (ukr).

РОЛЬ И МЕСТО БИОГРАФИЧЕСКОГО МЕТОДА В МЕТОДОЛОГИИ ПЕДАГОГИКИ

Анатолий Павленко, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедры социальной работы, Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия, Запорожье, Украина, e-mail: anatolypavlenko@ukr.net

В статье рассматривается и анализируется биографический метод педагогики, определяется его роль и место в методологии педагогики на основании историко-генетического подхода и меж(кросс)дисциплинарного анализа научных источников. Установлен современный феномен значительного расширения предметного рассмотрения биографического метода социальными и гуманитарными науками («биографического поворота») и признания ими научной «полноценности» метода на теоретическом уровне. Это и обуславливает актуальность методологического осознания биографического метода, как современного способа построения теоретической и практической педагогической деятельности. В статье раскрыты учебные, воспитательные и образовательные возможности биографического метода для развития личности, а также значительная роль в реализации «очеловечивания знаний» принципа гуманизации и гуманитаризации образования. Определено, что метод занимает важное место среди междисциплинарных методов педагогики и имеет прогностические перспективы дальнейшей трансформации в биографическую педагогику и интеграции с биографической психологией.

Ключевые слова: биографический метод, биографистика, биографический поворот, биографическая педагогика, методология педагогики, междисциплинарность, роль и место.

IMPORTANCE AND PLACE OF BIOGRAPHICAL METHOD IN PEDAGOGICAL METHODOLOGY

Anatolii Pavlenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work, Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy, anatolypavlenko@ukr.net

The article covers and analyzes the biographical method of pedagogy; it defines its importance and place in pedagogy methodology based on historical-genetic approach and inter(cross)disciplinary analysis of academic sources. It establishes the current phenomenon of considerable extension in objective consideration of biographical method by social sciences and the humanities (the so called "biographical turning point") and recognition of scientific "usefulness" of this method at the theoretical level. This is the very fact which stipulated the topicality of methodological realization of biographical method as a moder way of development of theoretical and practical pedagogical activity.

Currently the biographical method is an important component of methodological range of the whole system of pedagogical sciences. The biographical method in pedagogical methodology shall be considered both as the method of research and obtainment of scientific pedagogical knowledge (for example, in pedagogical history, pedagogical biography science, life-creation pedagogy) and as the important method of extensive innovative teaching practice in didactics and certain methods of teaching (literature, history teaching method etc.). It can be used when considering pedagogically adapted biographical materials about the distinguished public figures and historical figures in a certain science; in special and rehabilitation pedagogy, when considering biographical knowledge on the examples of successful physical rehabilitation and socialization; in social pedagogy during social and pedagogical counseling, in educational theory etc..

The article also reveals the academic, educatory and learning opportunities of biographical method for the development of personality of candidates for academic degree and its significant role in implementing "humanization of knowledge" in the comprehensible principle of humanization and humanitarization. It was defined that this method holds a prominent place among interdisciplinary pedagogical methods and has the foreseeable prospects of further transformation into biographical pedagogy and integration with the biographical psychology.

Key words: biographical approach, biography science, biographical turning point, biographical pedagogy, pedagogical methodology, interdisciplinary.

Стаття надійшла до редакції / Received 4.04.2020

Прийнята до друку / Accepted 26.05.2020

Унікальність тексту 96,6 % (Unicheck ID 1005370151)

© Павленко Анатолій Іванович

УДК : 376-056.26:061.1](477) “1990/2020”

Лариса Броніславівна Платаш
ORCID ID: 0000-0001-6491-4897

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
lbplatash@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1990–2020 рр.).

У науковій статті проаналізовано державно-громадські механізми розвитку інклюзивної освіти в Україні за період 1990–2020 рр. Тривалий час Україна обмежувалась реалізацією лише державних програм. Офіційне запровадження інклюзивної освіти розпочинається у 2011 р. Автор статті виділяє три етапи розвитку інклюзивної освіти в Україні за часів її незалежності – декларативно-інформаційний (1999–2000), активно-пошуковий (2001–2010), практико-зорієнтований (2011–2020) із властивими їм ознаками активності державних закладів та громадських інституцій, організацій у розвитку інклюзивної освіти, виданні навчально-методичної літератури.

З 1990–2020 рр. в Україні сформувалася система взаємодія соціальних ланок «держава – Міністерство освіти і науки України й підпорядковані йому заклади освіти – науково-дослідні установи – фонди, громадські організації, об'єднання» із властивими їм роллю, статусом, механізмами дій, формами та методами реалізації державної політики в галузі освіти. Основними механізмами розвитку інклюзивної освіти визнано: узгодження законодавства; інформаційно-аналітична та просвітня діяльність; експериментальне впровадження практики інклюзивного навчання; розробка навчально-методичного забезпечення; створення й організація системи інклюзивної освіти осіб з особливими потребами, підготовки й перепідготовки фахівців.

Ключові слова: інклюзія, розвиток інклюзії, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, державно-громадські механізми, нормативні документи, періодизація.

Вступ. Активна суспільна позиція українців, що спостерігається останнім часом, засвідчує про їх прагнення оновити всі сфери життя з урахуванням міжнародних стандартів. З набуттям Україною незалежності посилились заходи щодо дотримання прав рівності громадян в суспільстві. Ратифікація або підписання положень, рекомендованих Генеральною Асамблеєю ООН, Радою Європи та ін., зумовили низку оновлень і змін на державному, регіональному, місцевому, інституційному рівнях. Спостерігаємо синхронізацію європейської та української нормативних баз. У галузі освіти для осіб з інвалідністю – це Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (875-XII від 1991 р.), «Про ратифікацію Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість осіб з інвалідністю» (624-IV від 06.03.2003), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2961-IV від 06.10.2006); «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав осіб з інвалідністю» (1000-V від 03 березня 2007 р.; 4213-VI від 22.12.2011), «Про внесення змін до Закону

України «Про врегулювання містобудівної діяльності» щодо посилення захисту осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення при здійсненні містобудівної діяльності» (473-IX від 16.01.2020) та ін.).

В останні роки державними структурами системно реалізуються заходи, спрямовані на оновлення умов функціонування закладів спеціальної та загальної середньої освіти; пошук ефективних способів забезпечення ефективності інклюзивного навчання; усунення перешкод у здобутті освіти дітьми з особливими освітніми потребами. Зміни в освітньому процесі регламентуються низкою державних законів і документів Кабінету Міністрів, Міністерства освіти і науки України. Ще у 2010 р. інклюзивна освіта та пов'язані з нею поняття і явища були маловідомі в освітніх колах. Завдяки зусиллям науковців, представників міжнародних та вітчизняних, державних і недержавних інституцій, громадських організацій, благодійних фондів, їх просвітницької роботи з населенням, запроваджено інклюзивне навчання – спочатку у закладах загальної